

نتیجه مشابه یابی :

عنوان سند : تصحیح آثار اعتکاف

نام و نام خانوادگی : خدیجه رستم پور

تاریخ درخواست مشابه یابی : ۱۴۰۳/۰۳/۱۳

درصد کل مشابهت : ۸/۴۷ %

آثار تربیتی اعتکاف از منظر آیات و روایات

خدیجه رستم پور مجره^۱

چکیده

انسان به طور فطری در پی دستیابی به کمال و پرورش ابعاد وجودی خویش است و خلوت گزینی در منزل دوست، گامی مهم برای رسیدن به این مقصد بزرگ انسانی است. برای رسیدن به این امر مهم، بهترین و آسان ترین راه اعتکاف است. هدف از این پژوهش، آثار تربیتی اعتکاف از منظر آیات و روایات است. همان طور که محقق به منظور دستیابی به آثار تربیتی اعتکاف باروش توصیفی، تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای به نتایج ذیل دست یافته است، آثار تربیتی اعتکاف را می توان به دو دسته آثار تربیتی فردی و اجتماعی تقسیم کرد که آثار تربیتی فردی شامل مواردی چون: تقویت معنویت و روحیه بندگی، غفلت زدایی، یقین، خوش خلقی و حسن معاشرت، شکر، رضایت به قضای الهی، تواضع و فروتنی، تعدیل خوف و رجا و آثار تربیتی اجتماعی مانند، گسترش شعائر دینی، عدالت اجتماعی، کاهش جرم و فساد است و با به کار بستن آنها انسان در مسیر سیر و سلوک اخلاقی تربیتی قرار گرفته و به کمال خواهد رسید.

کلید واژه: اعتکاف، تربیت، آثار تربیتی اعتکاف.

^۱ - طلبه مدرسه علمیه عالی کوثر شهرستان فردیس استان البرز

مقدمه

اعتکاف یکی از سنت های حسنه و نزدیک ترین مسیر برای ارتباط با ایزد متعال جهت تزکیه و تربیت وتهذیب نفس است . خداوند انسان را موجودی دو بعدی و متشکل از روح و جسم آفریده است. روح و جسم انسان از محیط اجتماعی اطرافش، تأثیر پذیری بسیاری دارد، روح سالم نیازمند به پالایش از آلاینده ها است. همان طور که جسم انسان نیاز به تغذیه و تقویت دارد، روح نیز به این مهم نیازمند بلکه محتاج تر است. برای این که انسان به سعادت حقیقی و کمال دست یابد، باید از خود رذائل اخلاقی را دفع و فضائل اخلاقی را کسب کند و خلوت گزینی مشروع یکی از مهم ترین بسترهای مناسب برای کسب فضائل اخلاقی است. در شرع مقدس آنچه به عنوان عزلت پسندیده و مورد تأکید اسلام مطرح شده عبادت مقدس اعتکاف است که به وسیله آن انسان روح خود را از آلودگی ها پاک کرده و در مسیر عبودیت الهی قرار گرفته و از همین مسیر رسیدن به توحید و عرفان حقیقی برایش آسان گشته و یکی از راه هایی که می توان به وسیله آن به فضیلت و اهمیت اعتکاف پی برد، آن است که اعتکاف فرصتی برای بازگشت به خویش و خدای خویش است تا کسی که از هیاهو و جنجال های زندگی مادی خسته شده بتواند چند صباحی با خدای خود خلوت کند و جان و روح خود را با خالق هستی ارتباط بدهد. اعتکاف از عبادت های مخصوص به دین اسلام نیست، بلکه در ادیان دیگر نیز وجود داشته و در اسلام استمرار یافته است و در سیره پیامبر گرامی اسلام و ائمه معصومین هم بوده و یکی از سنت های اسلامی که نزد همگان اعم از شیعه و سنی معروف و مشهور بوده همین اعتکاف است. پیرامون اعتکاف و آثار فردی، روان شناختی و اجتماعی آن کتاب ها و مقالاتی نوشته شده ولی می توان گفت که در زمینه آثار تربیتی تحقیقی صورت نگرفته است از جمله کتاب: اعتکاف نیکان به نویسندگی حسین حاجی حسینی و کتاب دیگر با عنوان: اعتکاف عبادتی کامل به نویسندگی ابوالقاسم علیان نژاد است. کتابی دیگری از محمد حسین مویدی که برای اعتکاف هم آثار ظاهری و هم باطنی برشمرده است . پایان نامه ای با عنوان تبیین آثار تربیتی اعتکاف با رویکردی پدیدار شناسانه از زهرا موحدی که در آن روش های تربیتی در

اعتکاف و مبانی آن آمده است مقاله حاضر بعد از بیان مفهوم اعتکاف و تربیت به بیان آثار تربیتی اعتکاف که از دو جنبه آثار تربیتی فردی و اجتماعی از منظر قرآن و روایات پرداخته است .

مفهوم شناسی

۱-اعتکاف

اعتکاف ، مصدر باب افتعال از ریشه (ع-ک-ف) به معنای محبوس کردن و روی آوردن به چیزی است^۱. راغب گوید: اعتکاف به معنای روی آوردن و ملازمت با چیزی، همراه با تعظیم آن است^۲. و در اصطلاح فقه ، عبارت است از ماندن در مسجد به قصد بندگی خدا و به خودی خود مستحب است و به واسطه ی نذر و قسم و یا عهد و مانند این ها واجب می شود^۳ و اژه اعتکاف در قرآن نیامده؛ ولی مشتقات ماده(عکف)از ثلاثی مجرد به صورت اسم فاعل هفت بار و در شکل اسم مفعول و مضارع هر کدام یک بار آمده است اعتکاف عزلتی مشروع است که پیامبرگرامی اسلام و اهل بیت بدان اهتمام جدی داشتند.اعتکاف عملی مستحب است که با آداب و شرایط خاصی در ایام مشخصی از ماه رجب و رمضان صورت می گیرد و دارای احکام مخصوص به خود است که مهمترین آنها روزه و توقف در مسجد است^۴ بنابراین اعتکاف یک عمل عبادی و نجوای عاشقانه با خداوند است که انسان را به درجات معنوی بالا می رساند.

۲-تربیت

کلمه تربیت از ریشه کلمه ربی یربی گرفته شده است و معنای آن عبارت از نشأت و رشد است

- طریحی ،مجمع البحرین ،ج ۶،ص ۲۲۹^۱

- اصفهانی ،مفردات،ص ۵۷۹^۲

- امام خمینی،تحریر الوسیله،ج ۱،ص ۲۷۷^۳

- مرادی، چگونگی تأثیر اخلاقی تربیتی اعتکاف از منظر قرآن و حدیث،ص ۱۴^۴

در کتاب لغت آمده است به او غذا داده اورابه رشد درآورد معنای دیگر تربیت عبارت از پاک ساختن است در کتاب المنجد چنین آمده است او را پاک و پاکیزه گردانید^۱. برخی دیگر می گویند: تربیت از ماده ربویربو آمده که معنای آن زیادتی و نمو است^۲. عده ای دیگر تربیت را عبارت از استخراج نیرو ها و استعداد های درونی انسان می دانند و همچنین امام صادق (علیه السلام) به نقل از پیامبر اکرم می فرمایند: (مردم معدن هایی چون معدن های طلا و نقره هستند)^۳. بنابراین تربیت به معنای این است که انسان استعداد های درونی خود را شکوفا کند و بتواند برای مدیریت بهتر زندگی خود از آن استفاده کند.

۱- آثار تربیتی فردی اعتکاف از منظر آیات و روایات

هنگامی که فرد آگاهی خود را در مورد اعتکاف بالا می برد میتواند از آثار تربیتی ظاهری و باطنی برخوردار باشد تا این که از عبادت و راز و نیاز با خداوند به بهترین شکل استفاده کند.

۱- تقویت معنویت و روحیه بندگی

اولین اثر تربیتی فردی که می توان برای اعتکاف بیان کرد این است که باعث رشد و تقویت روحیه بندگی در انسان شده و علاوه بر این که شخص وظیفه و تکلیف خود را در برابر خداوند متعال شناخته و در انجام آن کوتاهی نکرده به مستحبات و ارتباط با خداوند هم مجاهدت فراوان داشته و شخصی که طالب حقیقت است با انجام اعتکاف به درجه بالایی از معنویت که بدان اشتیاق دارد می رسد و تمام حرکات و اعمال و رفتارش همه رنگ و بوی خدایی گرفته و فقط برای جلب رضایت الهی کاری را انجام می دهد به جایی از بندگی می رسد که دیگر شیطان هم نمی تواند به قلب او راه یابد^۴. خداوند در این باره فرمودند:

- رشیدپور، آشنایی با تعلیم تربیت اسلامی، ص ۲۴^۱

- همان، ص ۲۵^۲

- کلینی، اصول کافی، ج ۸، ص ۱۷۷-۱۷۹. ۳

- مرادی، چگونگی تأثیر اخلاقی تربیتی اعتکاف از منظر قرآن و حدیث، ص ۶۸^۴

« به درستی که تو را برندگان من تسلطی نداری، مگر آنهایی که خودشان رام تو گردند»^۱ بنابراین اعتکاف باعث ارتباط خاص بین انسان و مسجد و قرآن و نماز می شود به گونه ای که اشتیاق انسان برای ارتباط با خداوند متعال بیشتر شده و بر روح و روان انسان تأثیر بسزایی گذاشته به نحوی که دوری از آنها برایش تلخ می شود و همین کار باعث آبادانی دنیا و آخرت انسان می شود.

۲- غفلت زدایی

یکی دیگر از آثار تربیتی اعتکاف بر روی فرد غفلت زدایی است. اعتکاف عبادتی چون نماز و به قول قرآن ذکر الله « أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي »^۲ را در بردارد. ذکر، همان دوری از غفلت است: اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَ هُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ؛ رسیدگی به حساب انسانها نزدیک و مردم در غفلت به سر می برند.^۳ انسان وقتی که درگیر زندگی مادی می شود و مشغله های فراوانی که در زندگی برای هر فرد وجود دارد گاهی اوقات باعث فراموشی و غفلت از یاد خداوند می شود غفلت، بی توجهی و یا کم توجهی به سرنوشت و سعادت دنیا و آخرت انسان است؛ فرد غافل، اعمال و رفتار خود را بدون توجه انجام می دهد و به اطراف خود و حقایق آن بی توجه می شود؛ اما اعتکاف با قدرت و ظرفیتی که دارد باعث می شود انسان به مرحله ای از ایمان برسد و بتواند رذائل اخلاقی را با آگاهی بیشتر بشناسد و از آن فاصله بگیرد و بیشتر مشتاق به کسب فضائل اخلاقی برآید. اگر کسی رابطه خود را از طریق غفلت زدایی، مستحکم کند، مشمول مهر خداوند خواهد بود و او دلهای جامعه را نیز به سمت وی متوجه خواهد کرد.^۴ پس شخصی که معتکف می شود و مشغول راز و نیاز با خداوند و شب زنده داری هست وقتی که در اعمال و رفتار خود دقت و تأمل کند می داند که راه رسیدن به سعادت و کمال همین

- حجر ۴۲۱

- طه، ۱۴۲

۳- انبیاء، ۱۰.

- جوادی آملی، مراحل اخلاق در قرآن، ج ۱۱، ص ۴۸۴

الْمَأْوَى: اما کسی که از مقام پروردگارش ترسید و نفس خود را از هوس بازداشت، پس بهشت همان جایگاه اوست.

آثار تربیتی اجتماعی اعتکاف از منظر قرآن و روایات

در جامعه ای که افراد آن به امور معنوی و عبادات مشغول باشند، سبب کاهش جرم و فساد در اجتماع می شود و هر اندازه به امور معنوی بیشتر بپردازند، حتما از گناه دوری کرده و در همین مسیر به مراتب عالی می رسند.

۱- گسترش شعائر دینی

یکی از مهم ترین آثار تربیتی اعتکاف بر روی جامعه، گسترش شعائر دینی می باشد. اعتکاف هم مانند مراسم حج، زیارت... از امور عبادی فرهنگی ناب اسلامی است که ترویج شعائر دین را به همراه دارد و مورد تأکید فراوان اسلام قرار گرفته است خدای سبحان در آیه ای از قرآن فرمودند: «هرکس شعارهای الهی گرامی بدارد این کار از تقوای دلها شمرده می شود»^۱. اعتکاف با این که در آغاز عبادت مستحبی است، اگر خدا آن را علنی خواسته است، برای این است که موجب رونق عبادت و تشویق دیگران به آن شود او می خواهد دیگران بدانند خدا بندگان صالحی دارد که تشنه عبادت و شیفته مناجات با او هستند^۲. پس اعتکاف علاوه بر آثار و برکات که بر روی هر شخص معتکف می گذارد تعظیم آن در دلها و ترویج آن و دیگر شعائر دینی نیز می شود.

۲- عدالت اجتماعی

^۱ - نازعات، ۴۰.

- حج، ۳۲^۲

- حاجی حسینی، اعتکاف نیکان، ص ۱۲۲

یکی دیگر از آثار اعتکاف، برقراری عدالت اجتماعی در سطح جامعه است. امام صادق «علیه السلام» فرمودند: «سه چیز است که توده مردم بدان نیاز دارند: امنیت، عدالت، فراوانی نعمت^۱ اگرچه تأمین عدالت اجتماعی، نخست بر عهده هر کشوری است، افراد اجتماع در تحقق آن دارای مسئولیت فردی و اجتماعی هستند؛ هم باید خود در تعامل با دیگران عادل باشند، هم دولت و دیگر نهادها را در تحقق این هدف یاری دهند از برنامه هایی که می توان در تأمین این هدف فراوان اثر داشته باشد. توسعه فرهنگ، اعتکاف است؛ چون نتیجه اعتکاف، انسان هایی هستند که سه روز با خدای خود خلوت کردند، تا گذشته شان را جبران و در آینده، به زندگی رنگ خدایی دهند^۲ پس چنین کسانی در تحقق عدالت اجتماعی سهم بسزایی خواهند داشت و اعتکاف زمینه ساز خوبی برای رشد عدالت اجتماعی خواهد بود. خداوند در این سوره می فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ؛ و ما پیامبران را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها، کتاب آسمانی و میزان شناسایی حقّ از باطل را نازل کردیم تا مردم، قیام به عدالت کنند.^۳»

۳- کاهش جرم و فساد

کاهش جرم و فساد را از مهم ترین آثار تربیتی اعتکاف بر روی جامعه می توان دانست. به عقیده جرم شناسان بسط و گسترش مسائل معنوی باعث کم شدن جرم و فساد در جوامع می گردد. اعتکاف در این میدان نقش مهمی را ایفا می کند، زیرا که شامل چند عبادت است و آثار ویژه ای بر معتکف حتی بر غیر معتکفان برجا می گذارد. پس وقتی اشخاص در یک مکان مقدس دور هم جمع می شوند و مشغول عبادت هستند، آثار تربیتی آن در اجتماع ظاهر می شود و مشکلات و فساد کاهش می یابد. همان طور

- ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۲۰^۱

- حاجی حسینی، اعتکاف نیکان، ص ۱۲۲^۲

- حدید، ۲۵^۳

که قرآن کریم در این سوره می‌فرماید: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ؛ ما پیش از تو پیمبرانی به سوی قومشان فرستادیم و آنها معجزات و ادله روشن بر آنان آوردند، پس کافران بدکار انتقام کشیدیم و بر ما نصرت و یاری اهل ایمان حتمی است.^۱

نتیجه گیری

اعتکاف یک عمل عبادی که در میان همه جوامع اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است و حتی در ادیان دیگر نیز اعتکاف میان مردم رواج و بعد از اسلام استمرار داشته است و پیامبر گرامی اسلام و ائمه معصومین بسیار به این عمل عبادی که نجوای عاشقانه و عارفانه با خالق یکتا است، اهتمام ویژه ای داشتند. اعتکاف آثار فراوانی بر روی جامعه دارد علاوه بر آثار و برکات ظاهری و باطنی، اعتکاف آثار تربیتی بر روی اشخاص هم دارد. آثار تربیتی اعتکاف را به دو دسته فردی و اجتماعی تقسیم شده است که آثار تربیتی اعتکاف بر روی فرد مواردی مانند: تقویت معنویت و روحیه بندگی، غفلت زدایی، یقین، خوش خلقی و حسن معاشرت، شکر، رضایت به قضای الهی، تواضع و فروتنی، تعدیل خوف و رجا و آثار اجتماعی مانند گسترش شعائر دینی، کاهش جرم و فساد، عدالت اجتماعی می باشد. البته آثار منحصر در این موارد نیست؛ بلکه مواردی مثل غلبه بر هوای نفس و قانون پذیری، تقویت اراده، دوری از گناه و معصیت و انقطاع از مادیات و امور دنیوی که با به کار بستن هریک از این موارد افراد جامعه به درجه عالی معنوی می رسند و موجب کاهش جرم و فساد در جامعه می شود.

- ۱ روم، ۴۷.

فهرست منابع

قرآن کریم

کتاب فارسی

- ۱- بروجردی، حسین، جامع الاحادیث الشیعه، ج ۴، نشر: مطبعه المساحه، ۱۳۸۰ ق.
- ۲- جوادی آملی، عبدالله، مبادی اخلاق در قرآن، ج ۱۱، نشر: اسراء، چاپ: دوم، ۱۳۷۸.
- ۳- حاجی حسینی، حسین، اعتکاف نیکان، مؤسسه ایمان ماندگار، قم، انتشارات مطیع، دوم، ۱۳۹۵ ه.ش.
- ۴- خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، مؤسسه نشر اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۲۰ ه.ق.
- ۵- رشید پور، مجید، آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی با تأکید بر روشها، انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران، چاپ پنجم، ۱۳۷۵ ه.ش.
- ۶- زاهری، احسان، اعتکاف نجوای عاشقانه، الطیار، نوبت سوم، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۷- طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.
- ۸- علیان نژادی، ابوالقاسم، اعتکاف عبادتی کامل، مدرسه امام علی (ع)، اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۹- مؤیدی، محمدحسین، اعتکاف سیاحتی عرفانی و ضیافتی رحمانی، انتشارات آئین دانش، دانش، سوم، ۱۳۴۷ ه.ش.
- ۱۰- نراقی، مهدی، جامع السعادات، ج ۱، نشر: اسماعیلیان، چاپ: هشتم، ۱۳۸۶.

کتاب عربی

- ۱- ابن شعبه حرانی، حسین، تحف العقول، نشر: موسسه فرهنگی دارالحدیث، چاپ: پنجم، ۱۳۹۳.

- ۲- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، ج ۱، رجائی، سیدمهدی، قم، دارالکتاب الاسلامی، دوم، ۱۴۱۰ ق.
- ۳- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ القرآن**، داودی، صفوان عدنان، دارالقلم، بیروت- دمشق، اول، ۱۴۱۲ ه.ق.
- ۴- طریحی، فخرالدینی بن محمد، **مجمع البحرین**، حسینی اشکوری، احمد، ح ۶، مرتضوی، تهران، ۱۳۷۵.
- ۵- کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، ج ۲، نشر: دارالثقلین، چاپ: دوم، ۱۳۹۱.
- ۶- مجلسی، محمدباقر، **بحارالانوار**، انتشارات دارالکتب اسلامیة چاپ ۴، ۱۳۸۶.

مقالات

- ۱- موحدی، زهرا، "تبیین آثار تربیتی اعتکاف با رویکردی پدیدار، شناسانه" دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۶ ه.ش.
- ۲- مرادی، حامد، "چگونگی تأثیر اخلاق تربیتی اعتکاف از منظر قرآن و حدیث"، دانشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۵ ه.ش.